Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Annefors kapell

Nässjö församling i Nässjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2006:45

Mattias Sörensen

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Annefors kapell

Nässjö församling i Nässjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Kulturmiljöavdelningen, byggnadsvård
Byggnadsvårdsrapport 2006:45

Rapport: Mattias Sörensen. Grafisk design: Anders Gutehall.

Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2006

Innehåll

Ekonomiska kartan 4

Inledning 5
- Bakgrund och omfattning 5
- Karakteriseringens syfte 5
- Upplägg och rapport 5
- Kulturhistorisk bedömning 5

Sammanfattande beskrivning 6

Beskrivning och historik 7
- Kyrkomiljön 7
- Kyrkobyggnaden 7
- Historik 8

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning 10
- Sammanfattning 10

Händelsehistorik 11

Referenser 12
- Tryckta källor 12
- Arkiv 12

Tekniska och administrativa uppgifter 12

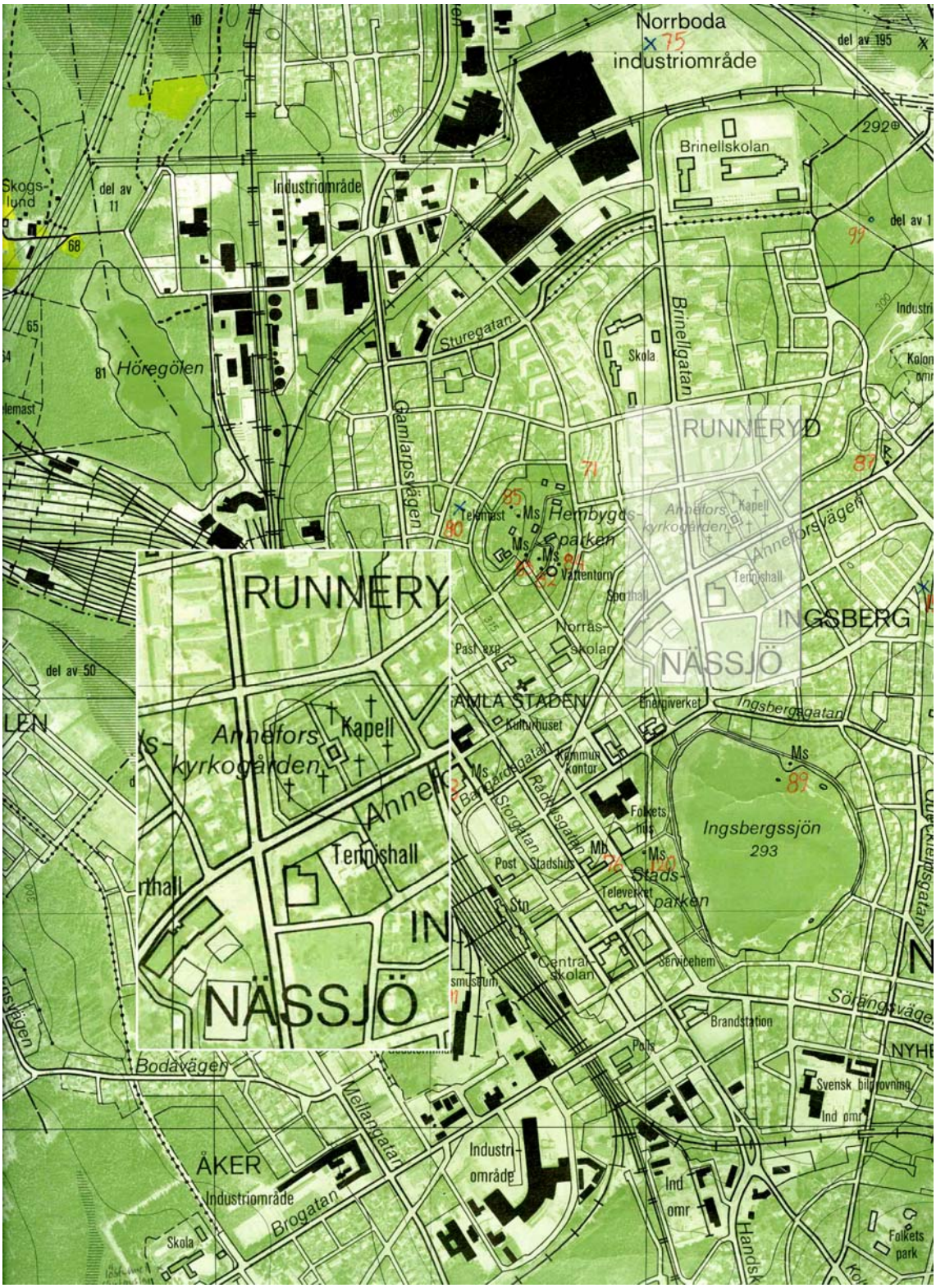

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Nässjö 6E 8g 1988.

Inledning

Bakgrund och omfattning

På uppdrag av bsv arkitekter och ingenjörer, Tranemo, har Jönköpings läns museum utfört en kulturhistorisk inventering och karakterisering av Annefors kapell. Arbetet har utförts i samband med upprättande av vård- och underhållsplan för kyrkobyggnaden och ska ingå som en del av detta. I Nässjö församling har vård- och underhållsplanen upprättats av ingenjör Mikael Nilsson. Arbetet bekostades av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades och avslutades under 2006. Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör och en beskrivning av dess kulturhistoriska värde. Antikvarie Mattias Sörensen vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karakteriseringens syfte

Syftet med karakteriseringen är att öka kunskapen om det kulturhistoriska arv som kyrkobyggnaden bär på. Mer konkret ska arbetet ligga till grund för de vård- och underhållsplaner som ska tas fram av varje församling och som är en förutsättning för att efter 2006 kunna söka kyrkoantikvarisk ersättning från stiften. Rapporten ska också kunna ingå i länsstyrelsens och länsmuseets underlagsmaterial vid beslut i ärenden som berör kyrkobyggnaderna.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering och en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Jönköpings läns museum har också ett arkiv över handlingar och pressklipp mm. Befintlig hembygdslitteratur har använts i förekommande fall. Arkivuppgifterna utgör således en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria.

Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning, en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text samt en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Därefter följer den kulturhistoriska värderingen och bedömningen, och sist en händelsehistorik med händelser listade i kronologisk följd.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen har gjorts av Jönköpings läns museum i samarbete med länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkas egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån det kulturhistoriska värdet tas beslut om vilka åtgärder som får företagas samt vilka som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Denna rapport ska finnas tillgänglig på Växjö stift, länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Annefors kapell, Anneforskyrkogården 1
Nässjö kommun, Nässjö församling, Växjö stift, Jönköpings län.

Fram till början av 1900-talet fungerade kyrkogården vid Nässjö gamla kyrka som stadens begravningsplats. 1902 anlades en ny stadskyrkogård då den gamla kyrkogården inte längre kunde belastas. Något kapell fanns inte inledningsvis utan det dröjer fram till 1924 innan Annefors kapell byggdes efter ritningar av arkitekt Anders Roland, Stockholm.

Kapellet har en månghörnig grundplan och är i det närmaste pagodformad. Fasaderna är putsade med vitavfärgning och takytorna är spånklädda. Byggnaden är uppförd i trä på en gjuten källarvåning varifrån kistorna kan hissas upp till begravningsrummet. Invändigt är rummet disponerat kring kistan som är det centrala. Runt om kistan är bänkinredningen placerad och i norr finns ett litet altare. Färgskalan präglas av en gråblå grund med kulörta inslag. Kapellet har genomgått mycket få förändringar sedan det byggdes och har därför en välbevarad karaktär som präglas av en återhållen klassicism. Altarprydnaden i textil tillkom 1972 då altarskåpet som till dess funnits i kapellet återfördes till Nässjö gamla kyrka där det ursprungligen varit placerat. En ny orgel har tillkommit under andra hälften av 1900-talet.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Kapellet är beläget inom Anneforskyrkogården vilken är den gamla stadskyrkogården. Kyrkogården har en parkliknande utformning och omgärdas av en naturstensmur. Sedan kyrkogården anlades i början av 1900-talet har den utvidgats och en modern ekonomibyggnad har byggts vid kyrkogårdens norra delar. Kyrkogården är indelad i grusade gångar och rik vegetation. Gravvårdarna har en varierande utformning. Kapellet har en central placering med en senare tillkommen klockstapel strax väster om kapellet.

Kapellet har en central placering på kyrkogården med det centrala gångstråket i linje genom byggnaden. Den omgivande kyrkogården har en parkliknande utformning och strax väster är en sentida klockstapel uppförd.

Kyrkobyggnaden

Annefors kapell har en nordsydlig orientering med huvudentrén mot söder. Byggnaden har en månghörnig byggnadskropp i vilken kyrkorummet är lokaliserat, bakomliggande är funktionsutrymmena belägna. Från en källarvåning transporteras kistorna upp till kyrkorummet vid begravningsförrättelser. Kapellet har en gjuten grund och trä (?) stomme. Fasaderna är spritputsade med vit avfärgning, takytorna är spåntäckta och det pagodformade kyrkorummet kröns med en spetsig spira. Fönsteröppningarna till kyrkorummet är runda och övriga fönster har en rektangulär utformning. Alla fönster är tätspröjsade och har gråmålade snickerier. Dörrarna utgörs av panelklädda fyllningsdörrar, alla ytterdörrar är utrustade med utanpåliggande kammarlås.

Vy uppifrån orgelläktaren mot koret.

Invändigt är kapellet disponerat med ett mindre förrum/vindfång i söder vilket ansluter till kyrkorummet. I norr ligger sakristia och toalettutrymmen samt källaren, toaletten och källaren nås utifrån. I vindfånget utgörs golvet av ett cementgolv som målats och i kyrkorummet ligger ett trägolv,

övriga utrymmen är belagda med varierande material som plastmatta, linoleum och klinker. Väggarna är panelklädda och målade i en ljus gråblå kulör. Taket i kyrkorummet är välvt och klätt med vitmålad panel och har marmorerad taklist och frisfält, taket bärs av marmorerade pelare. Mellan kyrkorummet och vindfånget är en glasad pendeldörr som är målad i gråblå kulör. Övriga dörrar utgörs av fyllningsdörrar målade med en gröngrå grund och marmorerade fyllningar.

Bänkinredningen är placerad runt väggarna med kistans placering central i rummet. Bänkarna är hållna i samma grågröna färgställning som präglar den invändiga färgsättningen, fyllningarna i bänkarnas sidor och ryggar är marmorerade med rödbrun inramning. I norr finns ett träaltare som har en likadan utformning och färgsättning som bänkinredningen. Ovanför altaret hänger sedan 1970-talet en textil altarprydnad. Mot söder finns orgelläktaren som även den har en likadan utformning som övriga

Exteriörfoto taget av Anders Roland, arkitekten bakom kapellet. Foto Anders Roland 1920-talet. (ATA)

Historik

1864 då södre stambanan drogs fram över hemmanet Runneryds ägor uppfördes samma år en stationsbyggnad, stinsbostad och järnvägshotell i anslutning till järnvägen. Bebyggelsen växte och 1881 blev Nässjö station med omgivande bebyggelse municipalsamhälle och fick sin första stadsplan, den s.k. Gamla staden. Stadens expansionen fortsatte och 1914 blev Nässjö stad, redan 1902 anlades Annefors kyrkogård då den kyrkogården vid Nässjö gamla kyrka inte längre kunde belastas, kapellet uppfördes 1924 efter ritningar av stockholmsarkitekten Anders Roland.

Interiörbild mot koret. Bilden visar väl hur oförändrat kyrkorummet är, förändringarna har främst påverkat inventarier och tekniska installationer. Foto Anders Roland 1920-tal. (ATA)

Flera av Nässjö gamla kyrkas inventarier och inredning överfördes till den nya stadskyrkan när den uppfördes i början av 1900-talet. Ett altarskåp från sent 1500-tal eller tidigt 1600-tal flyttades över till kapellet när det byggdes där det fungerade som altarprydnad fram till 1970-talet.

Det finns få handlingar som berör de åtgärder som genomförts i kapellet men en renovering synes blivit genomförd någongång kring mitten av 1900-talet där toalettutrymmen tillkom eller moderniserades. Ytterligare en restaurering genomfördes 1969, det är oklart hur omfattande de arbetena var. I början av 1970-talet uppfördes den klockstapel som är belägen strax väster om kapellet och inne i kapellet togs det gamla altarskåpet ned och konserverades innan det återfördes till Nässjö gamla kyrka. Som ersättning för altarskåpet utfördes den nuvarnade textila altarprydnaden. En modern orgel har tillkommit någon gång under andra halvan av 1900-talet och det ursprungliga värmesystemet har ersatts med ett nytt. Något exakt datum för detta har inte påträffats men troligtvis skedde detta vid restaureringen 1969.

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Övergripande karaktäristik

Annefors kapell uppfördes 1924 efter ritningar av arkitekt Anders Roland. Kapellet är en mycket välbevarad miljö där mycket få förändringar genomförts sedan byggnadstiden. Av de förändringsarbeten som gjorts har de tagit sitt utryck i främst byte av ytskikt samt en modernisering av toalettutrymmen i kapellets bakre delar. Kyrkorummet har samma gestaltning som kapellet ursprungligen gavs, jämförelser med äldre fotografier visar att kapellet både till sitt yttre och inre är i det närmaste oförändrat.

Karaktäristiskt för kapellet är det oktagonformade kyrkorummet där rummet invändigt är disponerat så att den avlidne ges en central plats med bänkinredningen längs väggarna. Planen har en tydlig funktionsseparering där kyrkorummet är det centrala med biutrymmena adderade det huvudsakliga rummet. Färgsättningen är diskret och ger en värdig inramning till de förrättningar som genomförs i kapellet. Utvändigt är det främst taket med sin spira som ger byggnaden en särprägel. Materialvalen bidrar stort till hur kapellet upplevs. De spånklädda takytorna är utmärkande för byggnaden och de spritputsade fasaderna utan vidare dekorationer understryker kapellets värdighet och allvarliga funktion. I arkitekturen finns en enkelhet och dragen är historiserande.

Inventarier tagna ur bruk och förvarade på sekundär plats är viktiga dokument över kyrkans användning i äldre tid.

Sammanfattning

- Utformningen präglas av en stram historiserande arkitektur.
- Kapellet har inte genomgått några stora förändringar sedan uppförandet utan har kvar sin ursprungliga gestaltning.
- Kyrkorummets månghörniga form med de bakomliggande funktionsutrymmena ger en tydlig funktionsseparering.
- Materialval och den återhållna färgsättningen samverkar till att göra kapellet till ett värdigt begravningsrum. Invändigt är rummet disponerat så att den avlidne har en central placering där denne omges av de sörjande.

Händelsehistorik

1924 Nybyggnad.
Kapellet uppfördes efter ritningar av arkitekt Anders Roland, Stockholm. Kyrkogården anlades redan 1902 då det ej längre gick att belasta kyrkogården vid Nässjö gamla kyrka. (JLM)

1924 Specifika inventarier – altarskåp.
I samband med uppförandet av det nya kapellet överfördes det gamla altarskåpet från Nässjö gamla kyrka till kapellet (altarskåpet förvarades vid tillfället i Nässjö nya kyrka). (JLST)

1950t Någon gång under mitten av 1900-talet tycks en renovering av kapellet gjorts. En toalett är inredd i ett av kapellets bakre rum.

1960t Fast inredning – orgel.
Den nuvarande orgeln synes vara från tiden kring 1960-70. I källorna har inte påträffats exakt datum när den nuvarande orgeln införskaffades.

1969 Ändring – restaurering.
Kapellet genomgick en restaurering. (JLM)

1971 Konservatorsarbeten.
Altarskåpet konserverades av konservator Ragnar Flood. (JLM)

1972 Specifika inventarier – altarskåp.
Det gamla 1500/600-talsaltarskåpet överfördes till Nässjö gamla kyrka och ersattes med en textil altarprydnad. (JLM)

1974 Ändring.
Ett förslag till klockstapel upprättades av Johannes Dahls Arkitektkontor AB, Tranås. (JLM)

Kyrkogården

1902 Invigning.
Kyrkogården anlades. (JLM)

1969 Utvidgning.
Kyrkogården utvidgades med bl.a. minneslund och urngravsområde. Utvidgningen gjordes efter ritningar av trädgårdsarkitekt Ivar Andersson, Jönköping. Nu uppfördes även en ny ekonomibyggnad. (JLM)

2003 Ändring.
Tillstånd gavs att ersätta tallar på kyrkogården med lövträd. (JLM)

Referenser

Tryckta källor

Nässjö kommun, *Kulturmiljöprogram 1998,* Nässjö 1997

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)
Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, med kopior ur ATA:s arkiv (JLST)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: B282/05
Beställare: ..... bsv arkitekter & ingenjörer AB
Fastighetsägare: ..... Nässjö kyrkliga samfällighet, Svenska kyrkan
Rapportansvarig: ..... Jönköpings läns museum genom Mattias Sörensen
Foto: ..... Mattias Sörensen
Län: ..... Jönköpings län
Kommun: ..... Nässjö kommun
Fastighetsbeteckning: ..... Annefors kapell / Anneforskyrkogården 1
Belägenhet: ..... Ekonomiska kartans blad Nässjö 6E 8g
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv